

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

№10
2025

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 612 sahifa,
3-oktyabr, 2025-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijranovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F.O. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalarini tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari nomzodi (PhD)
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Preschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F.O. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayeva X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the Editorial Board of the newspapers "Yangi Uzbekiston" and "Pravda Vostoka", Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Philological Sciences (PhD)

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – doctor of philosophy (PhD) in psychology

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

“Maktabgacha va maktab ta’limi” jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro‘yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo‘yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo‘yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta’limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo‘yicha
ro‘yxatdan o‘tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

The Use of Innovative Pedagogical Technologies in the Development of Critical Thinking	16
<i>Gulnar Atakhanova Orinbaevna</i>	
Current Aspects of Designing and Implementing Extracurricular Educational Activities at the Primary General Education Level.....	20
<i>Amankosova Dinara Gabitovna</i>	
Maktabgacha ta'lim tizimida tarbiyachi shaxsiyati va kasbiy mahorati shakllanishining nazariy asoslari....	24
<i>Axmadaliyeva Moxlaroy To'xtapolatovna</i>	
Pedagogical Model and Stages of Teaching Subjects Through a Project-Based Approach	28
<i>Bannayev Qosimjon</i>	
Lotin tili va zamonaviy tibbiy terminologiya: tarixi, vazifasi va amaliy ahamiyati	31
<i>Eshmurodova Shirin Oybekovna</i>	
Motor alaliyaning nonutqiy simptomatikasi	34
<i>Isayeva Mushtariy Alisher qizi</i>	
Talabalar etnomadaniy kompetentligini rivojlantirishning pedagogik-psixologik omillari	38
<i>Isomiddinov Asliddin Baxriddin o'g'li</i>	
Texnologiya darslarida o'quvchilarning texnik savodxonligini robototexnika elementlari asosida rivojlantirish.....	41
<i>Jabborova Umida</i>	
Fizika fanini mutaxassislik fanlari integratsiyasi asosida o'qitishda bo'lajak muhandislarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning ilmiy-nazariy asoslari	45
<i>Xayrullayev Asliddin Isatullayevich</i>	
Talaba tomonidan mutaxassislik tilini o'zlashtirishda monologik nutqni o'rgatishning samarali usullari masalasi haqida.....	51
<i>Karimov N. M.</i>	
Zamonaviy pedagog kadrlar tayyorlashda kasbiy motiv va motivatsiyaning o'rni	54
<i>Melikova Elnora Shuxratovna</i>	
Bo'lajak ingliz tili o'qituvchilarini tayyorlashda pragmatik kompetensiyaning roli.....	58
<i>Mustafayeva Nilufar Ulashovna</i>	
O'quvchilarda iqtisodiy tafakkurni rivojlantirishning pedagogik strategiyalari	62
<i>Nishonova Dilafuz</i>	
Computer-Based Formative Assessment: Advantages and Challenges in Teaching English to High School Students	66
<i>Obidjonova Shokhista Bakhtiyorovna</i>	
Metata'lim texnologiyalari asosida bo'lajak maktabgacha ta'lim mutaxassislarini tayyorlash tizimini takomillashtirish.....	70
<i>O'rolboyeva Durdona Sayfiddin qizi</i>	
Sun'iy intellekt asosidagi darslarning an'anaviy darslarga nisbatan samaradorligini qiyosiy tahlil qilish.....	73
<i>Rasulev Bobirjan Atxamovich</i>	
Pedagogik faoliyatda pedagogning kasbiy taraqqiyoti motivatsiyasining psixologik xususiyatlari	78
<i>Rustamova Surayyo Shaxobiddinovna</i>	
Innovatsion kompetentlik tushunchasi va uning ilmiy-pedagogik asoslari.....	84
<i>Soliyev Eliyor Ravshan o'g'li</i>	
Nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar eshituv idrokini o'yinlar yordamida rivojlantirishning samarali usullari	88
<i>Xalilova Shahnoza</i>	
Zamonaviy ta'limda kommunikativ kompetensiyaning o'rni va ahamiyati.....	92
<i>Yaqubova Nigoraxon Ibrohimjon qizi</i>	
Soliq yuki – mamlakat soliq soliq tizimining asosiy mezonidir	97
<i>Suyunov Otabek Shuxrat o'g'li</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish va takomillashtirish yo'llari	101
<i>Ibodova Sarvinoz Sayfilloyevna</i>	
Oliy ta'lim muassasalarida hospital pedagogika fanini o'qitishning dolzarb masalalari va uning uslubiy ta'minoti	106
<i>Inogamova Dilfuza Rahmatullaevna</i>	

Chizma geometriya va kompyuter grafikasi: an'anaviy fan va zamonaviy texnologiyaning uyg'unlashuvi .	111
<i>Raximov A. M., Tairova N. S., Sabirova D. U., Xasanova S. T., Tashpulatov R. X.</i>	
Геймификация в обучении английскому языку на начальном этапе обучения	114
<i>Курбанова Назира Низомиддиновна</i>	
Talabalarda tanqidiy va evristik fikrlashni shakllantirishda raqamli texnologiyalarning o'rni	117
<i>Adjdiyev Nayrullo Nazrulloevich</i>	
Konstruktiv yondashuv asosida tabiiy fanlar (science)ni o'qitish metodikasi.....	122
<i>Amirullayeva Barno Abdulhaqovna</i>	
Kimyo o'qitishda o'quvchilarning ijodiy faoliyatini shakllantirishning tajriba-sinov natijalari.....	126
<i>Artiqov Maqsud Bahodirovich, Babanazarova Ayzada Omirbaevna</i>	
Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarni bilingvist sifatida shakllantirishda til o'rganish ko'nikmalari va kompetentsiyalarining rivojlanishi	131
<i>Axmadjonova Gulira'no Muxtorjon qizi</i>	
Talabalarning ijtimoiy kompetensiyalarini shakllantirishda kooperativ ta'limning metodik yondashuvlari.....	135
<i>Botiraliyeva Gulobar Mahamadismoil qizi</i>	
Talabalarni intellektual faoliyatga tayyorlashda ijtimoiy sherikchilikning pedagogik va metodik asoslari	139
<i>Dilbarjonov Avazbek Ravshanbek o'g'li</i>	
Teacher-Centered and Child-Centered Methods in Early Childhood Education: Insights From Finland and Uzbekistan	143
<i>Djaparova Gulnoza</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida "Metodik mahorat kuni" va "Metodik mahorat soati"ni tashkil etish	150
<i>Do'stov Davron Zulhaydarovich</i>	
Theoretical, Methodological, and Practical Factors of Differentiated Education	155
<i>Ergash Shonazarovich Khasanov</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarning intellektual qobiliyatini rivojlantirishda kognitiv yondoshuv	160
<i>Gulbahor Xamidova</i>	
Mustaqil ta'lim – mustahkam bilim.....	164
<i>Halima Shukurova Sunatullayevna</i>	
Integrating Google Classroom and Project-Based Learning for Enhanced Synchronous and Asynchronous Education.....	168
<i>Inomkhojaeva Shodiyakhon Abdukodirkhoja qizi</i>	
O'quvchilarning innovatsion fikrlash ko'nikmalarini takomillashtirishning nazariy asoslari.....	174
<i>Mamadaliyev Axadjon G'aniboyevich</i>	
Hududiy rivojlanishda innovatsion yondashuvlarni strategik boshqaruvga integratsiya qilish yo'llari.....	177
<i>Mo'minov Fazliddin Xusniddin o'g'li</i>	
O'rta yoshdagi ayollarda harakat faoliyatini rivojlantirishda milliy o'yinlarning pedagogik ahamiyati	184
<i>Mustafoev Sherali</i>	
Pedagogical and Psychological Foundations of Developing Higher-Order Thinking Skills in Students.....	188
<i>Nasimova Zarina Isomiddin kizi</i>	
Pedagogik ijodkorlikning kasbiy professionallikda namoyon bo'lish xususiyatlari.....	193
<i>Numonova Dildor Umurzoqovna</i>	
Ko'zi oqiz boshlang'ich sinf o'quvchilarining kommunikativ kompetentsiyasini o'rganishning nazariy asoslari	196
<i>Qarshiboyev Asliddin</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etish masalalari.....	200
<i>Qilichova Marxabo Xudayqulovna</i>	
The Transformation of Existential Thought in British Literature: Iris Murdoch's Philosophical Humanism and the Reinterpretation of Freedom	204
<i>Rahmonqulova Zarnigor Nasimjon qizi</i>	
Sportchilarning elektron platformalardan foydalanishning metodik tahlili	209
<i>Saydullayev Zafar Erkinovich</i>	
Adabiy ta'limda estetik tarbiya	216
<i>Sharipov Elmurod Sa'dulla o'g'li</i>	
O'qituvchi-trenerning ko'p qirrali kasbiy-pedagogik funksiyalari	220
<i>Sulaymonov Jaxongir Solijonovich</i>	
Uzluksiz kasbiy rivojlanishda art-pedagogikaning o'qituvchilar hissiy farovonligiga ta'siri	223
<i>Suvanova Kamola Raimqul qizi</i>	

Raqamlashtirish muhitida umumta'lim maktablarida ta'lim sifatini oshirish	226
<i>Xamidova Komila Maxmudovna</i>	
Oliy ta'limda kvest texnologiyasi yordamida fizika fanining murakkab tushunchalarini o'zlashtirish samaradorligini oshirish metodikasi.....	231
<i>Yo'ichiyev Shaxriyor Xusanovich, O'rinboyeva Kumushoy Sultonbek qizi</i>	
Совершенствование профессиональных компетенций будущих инженеров на основе интегративного подхода	235
<i>Умарова Гулчехра Абитовна</i>	
Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning aqliy qobiliyatining psixologik xususiyatlari	238
<i>Alanazarova Sholpan Artikbaevna, Artiqbaeva Miyassar Jumanazarovna</i>	
Biologiya ta'limida innovatsion metodlarni joriy etishda ta'lim menejmentining roli.....	241
<i>Allayorova Maloxat Normaxmat qizi</i>	
Integrating Innovative Technologies for the Enhancement of Speech and Communication Skills Among Learners With Intellectual Disabilities in Uzbekistan: Pedagogical Approaches and Developmental Outcomes	244
<i>Donisheva Gulruy Akhrorkulovna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini o'quvchilar o'qish savodxonligini rivojlantirishga metodik jihatdan tayyorlash.....	247
<i>Doniyarov Mavlonbek Arabovich</i>	
Kimyoviy birikmalarda bog'lar sonini hisoblashning yangi matematik usullari.....	252
<i>Ergashev Vahob Ergashevich</i>	
Boshlang'ich sinf o'qituvchilarining mantiqiy tafakkurini rivojlantirish pedagogik muammo sifatida	257
<i>G'aniyeva Maftuna Abduaziz qizi</i>	
Pedagogika oliy o'quv yurtlarida steam fanlarini raqamli texnologiyalar asosida o'qitishning metodik asoslari	261
<i>Jamolova Sitara Muzaffar qizi</i>	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining matematik tafakkurini rivojlantirishda didaktik o'yinlar va interaktiv metodlardan foydalanish samaradorligi	264
<i>Mamadiyurov Jamol</i>	
Zamonaviy ta'lim jarayonida talabalar mustaqil faoliyatini rivojlantirishda pedagogik yondashuvlar.....	268
<i>Mamayusupova Nafisa Abdulatifovna</i>	
Para yengil atletikachilarda nayza uloqtirish texnikasini takomillashtirish uslubiyati	271
<i>Qiyomova Shohsanam Yarash qizi</i>	
Difficulties in Enhancing Communicativeness of Pre-Service English Teachers.....	275
<i>Kurbonova Maftuna Fakhriddinovna, Mirzayeva Gulshan Azamatovna</i>	
Principles of Teaching Basic Foreign Language Skills (EFL)	278
<i>Samandarova Gulsara Ismatilloevna</i>	
O'quvchilarning innovatsion ta'lim muhitida tayanch kompetensiyalarini shakllantirishning dolzarbligi	282
<i>Toshpulatova Farida Radjabovna</i>	
Корпоративная культура педагогов и внутренняя стабильность ДОО	286
<i>Буранова Шохноза Абдуразаковна</i>	
Развивать личностные качества учащихся на уроках географии.....	290
<i>Шадиева Нигора Шариповна</i>	
Raqamli texnologiyalar yordamida oliy ta'lim sifatini oshirishda innovatsion yondashuvlar	295
<i>Baytileuova Gulnaz Quralbay qizi</i>	
Yangi avlod pedagoglarini tayyorlash: kompetensiyalar va qadriyatlarining roli.....	298
<i>Ro'ziboyeva Ma'mura Abdunabiyevna</i>	
Astronomiya fanini o'qitishda integrativ yondashuvdan foydalanib o'qitishning ta'lim tizimidagi o'rni	301
<i>Barakayeva Sarvinoz To'iqunovna</i>	
Alohida e'tiborga muhtoj bolalar bilan ishlashda yangi pedagogik texnologiyalarni qo'llash.....	305
<i>Usmonov Salohiddin Dushan o'g'li, Namozova Sevinch Asqar qizi</i>	
Ma'naviy-axloqiy sifatlarni tarbiyalashda pedagogik qadriyatlarining ustuvorligi.....	310
<i>Jumayeva Gulnara Tursunpulatovna</i>	
Talabalarni maktabgacha ta'lim tashkilotlarini maqsadli boshqarishga tayyorlashning nazariy asoslari	314
<i>Mahmudova Zulfiya Xomitovna</i>	
Pedagogical Methodology Improve Students' Professional Mobility in Acquisition of Specialty.....	319
<i>Khidirova Muhabbat Murodillayevna</i>	

Boshlang'ich sinf ona tili darslarida pedagogik texnologiyalardan foydalanish	322
<i>Ismoilova Surmaxon Amonovna, Yusupova Mohinur</i>	
Qoraqalpoqlarning dehqonchilik marosimlari	326
<i>Orinboyeva Go'zal Polatovna</i>	
The Complexity of Training Teaching Staff for Work in Public Schools Organized in Medical Stations in Uzbekistan.....	330
<i>Inogamova Dilfuza Rakhmatullaevna</i>	
Boshlang'ich ta'lim texnologiya fanini o'qitishda STEM yondashuvi orqali o'quvchilarda mustaqil va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish.....	335
<i>Jabbarova Zuhra Omondullayevna</i>	
Eshitishda nuqsoni mavjud bolalarni nutqini shakllantirish metodikasi	338
<i>Z. N. Mamarajabova</i>	
5–7-sinf qizlarida raqamli texnologiyalar ta'sirida tarbiya jarayonining o'ziga xosliklari.....	341
<i>Abdurazoqova Marg'uba Muhammad qizi</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda emotsional intellektni rivojlantirish diagnostikasi: metodlar va natijalar ..	345
<i>Abduxamidova Dilorom Abdumuminovna</i>	
PISA topshiriqlari asosida o'quvchilarda tadqiqotchilik ko'nikmalarini shakllantirish	349
<i>Axunjanova Shirmonoy Isroiljonovna</i>	
Bo'lajak surdotarjimonlar uchun faoliyat turlarini tanlashda ko'maklashish	354
<i>Dehqanova Muborakxon G'iyosiddinovna</i>	
Mustaqil ta'limni tashkillashtirishda tarjimadan foydalanish jarayonlari	357
<i>Erkayev Elmira Temirovich</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy faoliyat samaradorligini oshirishda kreativ va tanqidiy fikrlash kompetensiyalarining o'rni.....	361
<i>Jumayeva Muxlisa Shokir qizi</i>	
Tasks, Exercises, and Activities in the English Classroom: Differences, Similarities, and Effective Use	366
<i>Qodirov Olim Odilovich</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda kommunikativ kompetentlikni rivojlantirish masalalari	372
<i>Safarova Mohichehra Xonzafarovna</i>	
Malaka oshirish tizimida boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tabiiy-ilmiy savodxonligini rivojlantirish masalalari.....	376
<i>Saidova Dilnoza Maripovna</i>	
O'zbekiston va Yaponiya dzyudo trenerlarining mashg'ulot jarayonlarini qiyosiy tahlili.....	380
<i>Sharipov Xabibullo Abduqahhorovich</i>	
"Kompyuter lingvistikasi"ning rivojlanish tendensiyasi.....	386
<i>Xusanboyeva Muxlisa Ikrojon qizi</i>	
Педагогические технологии стратегического развития взаимного сотрудничества организаций дошкольного образования и родителей.....	392
<i>Тухлиев Муслимбек Шерзод угли</i>	
Oliy ta'limda inklyuziv ta'lim tizimini joriy etish muammolari	397
<i>Dilbar Nurkeldiyeva</i>	
Ixtisoslashtirilgan ta'lim muasasalarida tarbiyaning o'rni.....	401
<i>Laylo Sharopovna Nurmuxamedova</i>	
Intellektida kamchiligi bo'lgan bolalarning ijtimoiylashuvida muloqotning shakllanish xususiyatlari.....	405
<i>Shahnoza Amirsaidova</i>	
Aqli zaif bolalarga ta'lim jarayonida o'yin faoliyatini shakllantirishning ahamiyati.....	409
<i>Ziyodullayeva E'zoza Ne'matjonovna</i>	
Pedagogik texnologiyalar metodlarini tanlash va qo'llashning umumiy mezonlari	412
<i>Abdullayeva Komila Tursunovna</i>	
Didaktik o'yinlar vositasida 2-sinf o'quvchilarida bog'lanishli nutq ko'nikmalarini shakllantirishning pedagogik imkoniyatlari	416
<i>Askarova Gulayim Arislan qizi</i>	
Yugurib kelib uzunlikka sakrovchilarda tezkorlikni samarali va jadal rivojlantirishni ilmiy asoslash.....	420
<i>Avazov Shukrullo Ibatovich, Nuraliyeva O'g'iloy Shomurotovna, Mustafayev Ismoil Nuralio'g'li</i>	
Boshlang'ich sinflarda kreativ ta'limning o'ziga xos xususiyatlari va zaruriyati.....	425
<i>Axmedova Mastura Jamoliddinovna</i>	
Imkoniyati cheklangan o'quvchilarda tabiatshunoslik kompetensiyasini shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari	430
<i>Azizova Dilnora</i>	

Bo'lajak shifokorlarda tibbiy – deontologik kompetensiyalarni shakllanishida tibbiy amaliyotning ahamiyati.....	435
Babadjanova Gulchexra Baxtiyarovna	
Bolaning aqliy rivojlanishini yoritadigan ko'rsatkichlar	440
Bozorboyev Javlon Davlatali o'g'li	
Bo'lajak oligofrenopedagoglarning kasbiy-metodik kompetensiyalarini rivojlantirish xususiyatlari.....	445
Daminova Maftuna Asqarali qizi	
Kreativ pedagogika fani va mantiqiy fikrlash kompetentligi orasidagi bog'liqlik.....	449
Diyora Egamberdiyeva	
Oilani mustahkamlovchi va ajralishiga olib keluvchi omillar	454
Haqberdiyev Jamoliddin Abdug'affor o'g'li	
Quality Management as a Functional and Attributive Characteristic of Modern Management.....	458
Jabbarbergenova Bibimaryam Amangeldievna	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining ijodiy faoliyatini rivojlantirishda pedagogik va psixologik jarayonlar	464
Mamedova Maxfuza Erkinovna	
Huquqiy ong va madaniyatni shakllantirishda yuridik ta'limning roli: tahlil va takliflar	470
Mansurova Zilola Akromxonovna	
Pedagogik ta'limda klaster yondashuvi: O'zbekiston va jahon tajribasi	474
Nafisa Tokhirova Dilshod qizi	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kasbiy kompetentligini rivojlantirishning nazariy-pedagogik asoslari: zamonaviy yondashuvlar va innovatsion imkoniyatlarning integratsiyasi asosida shakllanish jarayoni.....	478
Norqulov Lutfullo Mamarajabovich	
Montessori metodikasi va undagi bolalar sensomotorikasini rivojlantirishga doir tajribalar tahlili	484
Parmonova Laylo Iloxomovna	
Molekulyar fizikani modellashtirish orqali o'qitish metodikasini takomillashtirish.....	488
Q. U. Tog'ayeva	
Milliy tarbiyada raqamli vositalardan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari	493
Qo'shnazarova Nozima Maxmutjon qizi	
Learning Intercultural Communication Through Social Media: the Approach of Modern Students	498
Raxmonqulova Feruza Akmal qizi	
Aqliy rivojlanishda muammolari bor maktab o'quvchilarida geometrik tushunchalarni shakllantirishning nazariy asoslar.....	502
Shodiyeva Navbaxor Xabibulla qizi	
Logopedning kasbiy faoliyatida deontologiya va kompetentlikning roli va ahamiyati	506
Temurova Gulchexra Xudoqulovna, Isomitdinova Shaxinabonu Zavqiddin qizi	
STEAM ta'limida lego konstrukturlarining o'rni va ahamiyati.....	511
Toshpulatova Farida Radjabovna	
Diagnostikasi va rehabilitatsiya qilishda eshitishda nuqsoni bo'lgan bola va ularning ota-onalari bilan bog'liq muammolar.....	514
Toshpulova Nodira Sultonmurod qizi	
Talabalarni maktabgacha ta'lim tashkiloti va ota-onalar hamkorligi o'rtasidagi o'zaro munosabat shakllari.....	518
Turdiqulova Luiza Zayniddinovna	
O'zbekistonda ESG tamoyillarining ta'limga integratsiyasi: yutuqlar, muammolar va istiqbollari	522
Tursunova Shahzoda Baxromovna	
Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning fazoviy tasavvurlarini shakllantirish	526
Xamidova Muyassar Polsaidovna	
Mustaqil ta'limni tashkil etishning asosiy didaktik prinsiplari.....	530
Yuldashev Shukrullo	
Комплексная методика развития и обучения юных футболистов	536
Ортиков Умиджон Худойбердиевич	
Особенности деятельности детей с нарушением зрения	544
Юсупова Назира	
Integration of Music and Language: Creative Approaches to Teaching English to Music Students	548
Akbarova Moxichexra	

Ingliz tilida yozuv malakalarini takomillashtirishda baholash metodikasi.....	553
<i>Alimardonova Malika Botir qizi</i>	
Yosh kurashchilarni jismoniy va aqliy rivojlantirishda basketbol o'yinining ahamiyati	560
<i>Haqnazarov Qurbon Qo'shayevich</i>	
Voleybol murabbiylarining innovatsion fikrlash qobiliyatini shakllantirish usullari	566
<i>Haqqulov Akbar Abdiraupovich</i>	
Sociolinguistic Competence and Intercultural Communicative Competence: Intertwining Concepts and Practical Implications	571
<i>Kuchmurodova Gulnora Khatamovna</i>	
Ilk qadam davlat dasturida steam ta'lim elementlaridan foydalanish imkoniyati	575
<i>Nazarova Aziza Sohib qizi</i>	
Kasbiy rivojlanish jarayonida rahbar shaxsiy sifatlarini rivojlantirishning zamonaviy yo'nalishlari.....	579
<i>Roziqova Nazokat Alisher qizi</i>	
Deontologik yondashuvning nazariy-pedagogik asoslari va uning ta'lim tizimidagi ahamiyati	583
<i>Tashpulatova Nodira Olimjon qizi</i>	
Kasbiy-pedagogik tayyorgarlikda fanlararo integratsiya asosida boshlang'ich ta'lim yo'nalishi o'qituvchilarining metodik salohiyatini oshirish yo'llari.....	586
<i>Xashimova Aziza Alisherovna</i>	
Природа и механизм действия биологических иммуностимуляторов на организм животных	590
<i>Койилова Мехринисо Джураевна</i>	
Badiiy asarlar ustida ishlash jarayonida boshlang'ich sinf o'quvchilarining emotsional intellektini shakllantirish mezonlari	594
<i>Jamalova Kamola Shahobiddinovna</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning tanqidiy fikrlashini rivojlantirish asosida fizika o'qitish metodikasini takomillashtirish	600
<i>Musurmonova Shaxnoza Dilshod qizi</i>	
Futbolchilarda texnik tayyorgarlikni takomillashtirishning ilmiy-metodik asoslari.....	606
<i>Babayev Anvarjon Axmedovich</i>	

MAKTABGACHA YOSHDAGI AQLI ZAIF BOLALARNING FAZOVIIY TASAVVURLARINI SHAKLLANTIRISH

Xamidova Muyassar Polsaidovna

O'zbekiston Milliy Pedagogika Universiteti

Oligofrenopedagogika kafedrası professor v.b., p.f.n.

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning fazoviy tasavvurlarini shakllantirishda joyni bilish, predmetlarning o'ziga nisbatan fazoviy joylashuvini aniqlash, ko'rsatilgan yo'nalishda harakat qilish ko'nikmalarini rivojlantirish, vaziyatni tashkil etish hamda fazoda mo'ljal olishni o'rgatishda hayotiy vaziyatlardan foydalanish masalalari yoritilgan. Shuningdek, aytilgan yo'nalishda harakat qilish ko'nikmalarini mustahkamlash yo'llari ham ochib berilgan.

Kalit so'zlar: aqli zaif, fazoviy tasavvur, predmet, ko'nikma, mo'ljal olish, tana, qo'l, old, orqa.

Abstract: This article examines the development of spatial awareness in preschool children with intellectual disabilities. It focuses on teaching children to identify places, determine the spatial position of objects relative to themselves, develop the skills of moving in a given direction, organize situations, and use real-life contexts to practice spatial orientation. In addition, methods to reinforce movement skills in specified directions are discussed.

Key words: intellectual disability, spatial awareness, object, skill, orientation, body, hand, front, back.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы формирования пространственных представлений у детей дошкольного возраста с умственной отсталостью. Особое внимание уделено обучению определению пространственного расположения предметов относительно себя, развитию навыков движения в заданном направлении, организации учебных ситуаций и использованию жизненных примеров для формирования умений ориентироваться в пространстве. Также описаны пути закрепления навыков движения в указанном направлении.

Ключевые слова: умственная отсталость, пространственное мышление, объект, навык, ориентировка, тело, рука, перед, зад.

KIRISH

Dasturning asosiy vazifasi maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarga o'ziga nisbatan mo'ljal olishni o'rgatishdan iborat. Bolalarni o'zidan oldinda, orqada kabi fazoviy yo'nalishlarni ajrata olishga o'rgatishni shart qilib qo'yadi.

Fazoviy yo'nalishlarni farq qilishda bolalarning o'z gavda qismlarini aniq farq qilishi va o'ziga nisbatan tomonlarni aniqlashi asos bo'lib xizmat qiladi. Masalan, "oldinda" deganda bola o'zining yuzi tomonini, "orqada" deganda esa gavdasining orqa tomonini tushunadi.

Shuni e'tiborga olib, o'quv yili boshida aqli zaif bolalarning tomonlarni o'zlariga nisbatan aniqlay olishlari, gavda va yuz qismlarining nomini bilishlarini tekshirib ko'rish muhim ahamiyatga ega. Bolalar bunga kundalik turmush faoliyatida o'rgatib boriladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarning fazoviy tasavvurlarini shakllantirish bo'yicha bir qator ilmiy izlanishlar olib borilgan. Hamidova va Ayupova o'z tadqiqotlarida maxsus metodik yondashuvlar yordamida fazoviy yo'nalishlarni farqlash, gavda qismlarini anglash va o'quvchilarni kundalik hayotiy vaziyatlarda to'g'ri mo'ljal olishga o'rgatishning ahamiyatini asoslab berishgan. Ularning ishlarida maktabgacha ta'lim jarayonida defektologik metodikaning o'rni alohida ta'kidlangan.

Ismoilova va Hamidovaning tadqiqotlari aqli zaif bolalarda matematik tasavvur va fazoviy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish masalasini yoritadi. Mualliflar bunday bolalar yuqori va past, chap va o'ng kabi asosiy tushunchalarni o'zlashtirishda qiyinchiliklarga duch kelishini ko'rsatib, didaktik mashqlar va maxsus o'yinlar yordamida ularni bosqichma-bosqich shakllantirish zarurligini ilmiy asoslashgan.

Shuningdek, Khamidova va Ziyodullayeva o'yin faoliyatining aqli zaif bolalar lug'at boyligi va fazoviy tushunchalarini kengaytirishdagi roliga e'tibor qaratgan. Ularning ta'kidlashicha, real hayotiy vaziyatlarga yaqinlashtirilgan o'yin metodlari bolalarda fazoviy tasavvurlarni mustahkamlash bilan birga, umumiy kommunikativ qobiliyatlarining ham shakllanishiga xizmat qiladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Bolalarning yuvinishi va kiyinishi vaqtida defektolog ular bilan erkin suhbatlashib, gavda va yuz qismlari nomini aytadi: "Burningni, qulog'ingni, peshonangni art", "Boshingga ro'mol o'ra", "Bo'yinga sharf bog'la". Kichkintoylarning o'zini gavda va yuz qismlari nomini aytishga undash muhim ahamiyatga ega. Kuzatishlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar tomonlarni o'zlariga nisbatan yetarli darajada yaxshi aniqlay olmaydilar. Shuning uchun "Qo'g'irchoqni cho'miltiramiz", "Qo'g'irchoqni uxlashga yotqizamiz", "Qo'g'irchoqni kiyintiramiz" kabi didaktik o'yinlardan foydalaniladi. Bu o'yinlar vaqtida bolalarning diqqati faqat yuvintirish va kiyintirish jarayonlariga emas, balki gavda va yuz qismlarini farq qilishga hamda nomini aytishga ham qaratilishi muhimdir. Bolalardan biriga qo'g'irchoqning ko'kragini, yelkasini va boshqa a'zolarini yuvish taklif qilinadi. Bu vaqtda guruhdagi boshqa bolalardan o'zlarining gavda qismlarini ko'rsatishlari so'raladi: "Sizning orqangiz qani? Yelkangiz qani? Qulog'ingiz-chi?".

Bolalarga ayni bir vaqtda o'zaro qarama-qarshi juft yo'nalishlarni, ya'ni yuqorida–pastda, oldinda–orqada degan tushunchalarni farq qilish mashq qildiriladi, chunki bolada ularning biri haqida tasavvur hosil qilish ikkinchisi haqidagi tasavvurlarning shakllantirilishiga tayanadi.

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalar ayniqsa o'ng qo'l bilan chap qo'lni farq qilishda qiynaladilar. Agar defektolog qo'lning nomini shu qo'l bilan bajarilayotgan va avvalo har qaysi qo'l uchun xarakterli bo'lgan ishlar bilan doimo bog'lab borsa, bu qiyinchiliklar yo'qoladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'ng va chap qo'lni bir-biridan farq qilish va nomini aytish mashqi boshqa harakatlarni bajarishda ham o'tkaziladi. Masalan, defektolog musiqa va jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida bolalarga o'ng qo'llariga havorang bayroqchani, chap qo'llariga esa yashilini yoki o'ng qo'llariga uzun lentachani, chap qo'llariga esa kaltasini olishni taklif qiladi, kichkintoylardan qaysi qo'llarida qanday predmet borligini so'raydi.

O'ng va chap qo'lni farqlashga va nomini aytishga o'rgatish jarayonida o'zidagi turli tomonlarni: bosh – yuqorida, oyoqlar – pastda ekanligini, o'ng oyoq, o'ng quloq, chap quloq va hokazolarni bilish ko'nikmasini o'stirishga katta ahamiyat beriladi. Bu ish individual suratda ham, bolalarning uncha katta bo'lmagan guruhi bilan ham o'tkaziladi. Defektolog ularga qo'llarini tizzalariga tekkizishlarini va qaysi oyoqlari chap, qaysinisi o'ng ekanligini topishni taklif qiladi. Kichkintoylar chap qo'l qaysi tomonda bo'lsa, chap oyoq ham shu tomondaligini, o'ng oyoq esa o'ng qo'l tomonda ekanligini bilib oladilar. Xuddi mana shu yo'sinda bolalar o'ng tomon qaysi, chap tomon qaysi ekanligini fahmlab oladilar.

Mashqlar o'tkazilayotgan vaqtda bolalarni bir-birining qarshisiga, doira shaklida yoki burchak-burchaklarga o'tkazmaslik kerak. Chunki shunday qilinsa, bolalar va defektolog bir tomonga o'tirishlari yoki turishlari kerak. Bolalardagi bu ko'nikmalarga tayanib, ularni o'zlariga nisbatan fazoviy yo'nalishlarni: oldinga, orqaga, chapga, o'ngga kabilarni ko'rsatib berishga o'rgata boshlash mumkin.

Jismoniy tarbiya va musiqa mashg'ulotlarida bolalarda joyni bilish va birinchi navbatda yo'nalishlarni topish mashqlarini bajarish uchun katta imkoniyatlar mavjud. Masalan, defektolog bolalardan bayroqchalar (yoki shaqildoqlar)ni olishni va qo'llarini har tomonga cho'zishni buyuradi. Qisqa bir vaqt ichida bolalar havorang bayroqchani chap qo'llarida ushlab, u bilan chap tomonni ko'rsatadilar.

Pedagogning ko'rsatmasiga binoan bolalar bayroqchalar bilan pastni, yuqorini ko'rsatadilar. Ular aytilishi bilan oldinga engashishni, qo'llarini yuqoriga ko'tarishni, pastga tushirishni va shu kabilarni o'rganadilar. "Bekinmashoq", "Koptokni qayerga tashladingiz" o'yinlaridan foydalaniladi. Bunday o'yin mashqlarini 6–8 marta takrorlash lozim, ularga taxminan 4–5 minut vaqt ajratiladi.

Kichik guruhda bolalar qog'oz betidagi har xil joyni bilish yuzasidan dastlabki ko'nikmalarni hosil qiladilar. Mashg'ulotlarda ularga narsalarni qog'oz betining yuqorisiga va pastiga tartib bilan qator qilib qo'yib chiqish o'rgatiladi.

Pedagog rasm solish mashg'ulotlarida predmetlarni tasvirlash usullarini ko'rsatib, qo'l harakati yo'nalishining nomini: yuqoridan pastga, pastdan tepaga va hokazo deb aytib beradi. Bolalar harakat yo'nalishining yoki tekislikdagi predmetlar joyining nomini aytishga undaladilar: "Halqachalar qayerda ko'proq?" ("Pastda"), "Qayerda kamroq?" ("Yuqorida").

Joyli bilish

O'rta guruhda bola u yoki bu predmet o'ziga nisbatan qayerda: yuqorida, pastda, oldinda, orqada, ustida, tagida joylashganini aniqlay olishni o'rganishi kerak. Fazoviy yo'nalishlarni farq qilishda gavda qismlarini farq qilish, tomonlarni o'ziga nisbatan aniqlash asos bo'lib xizmat qiladi.

O'quv yili boshida bolalarning tomonlarni o'zlariga nisbatan qay darajada aniqlay olishlari tekshirib ko'riladi va bu ko'nikma mustahkamlanadi.

O'ng va chap qo'lni farq qilish mashqlariga katta e'tibor beriladi, chunki chap va o'ng nima ekanini bilish maktabgacha aqli zaif bolalar uchun ancha qiyinlik qiladi. Qo'l (bayroqcha, tayoqcha) bilan oldni, orqani, yuqorini, pastni, chapni, o'ngni ko'rsatish ko'nikmalari mustahkamlanadi.

Predmetlarning o'ziga nisbatan fazoviy joylashuvini belgilash

Bolalarni tomonlarni o'zlariga nisbatan joyini aniqlashga, oldinga, orqaga, tepaga, pastga va shu kabi yo'nalishlarni ko'rsatishga o'rgatib bo'lgach, ularga predmetlar o'zlarining qaysi tomonlarida turganligini (oldinda, old tomonda, orqa tomonda, orqasida, o'ngda, chapda, yuqorida, pastda) aniqlashga mashq qildirishga o'tish mumkin. Avval bolalarga ularning qarama-qarshi tomonlarida: oldinda–orqada, yuqorida–pastda turgan faqat ikkita o'yinchoq yoki buyumning joylashish o'rnini aniqlash taklif qilinadi. Keyinchalik bu predmetlar soni uchtagacha ko'paytiriladi. Predmetlar avval boladan unchalik uzoq bo'lmagan masofada ("yonida") joylashtiriladi. Asta-sekin bu masofa orttirib boriladi. Defektologning topshirig'iga binoan bola xonaning ma'lum bir joyida turadi va xonada turgan narsalarni o'ziga nisbatan qayerda joylashganligini aytadi. Bola predmetlarning turgan joyini aniqlab bo'lgach, unga o'ng va chap, keyin esa orqaga aylanish taklif etiladi. Keyinchalik bu narsa bolalarga predmetlar o'zlarining qaysi tomonlarida joylashganini aniqlashda nisbiylik borligini tushunib olish imkonini beradi. Bola yonga burilsa, ayiqcha endi uning yon tomonida emas, balki uning oldida o'tirgan bo'ladi. Bolalarning harakatlari va joydan-joyga o'tishi bilan bog'liq mashqlar eng samarali mashqlardir. Predmetlarning turgan joyini aniqlash mashg'ulotlarda ham, kundalik hayotda ham amalga oshiriladi: "Nima qayerda turibdi, uni top", "Kim ketdi va u qayerda turgan edi?". Bu kabi didaktik o'yinlarni o'tkazishga katta ahamiyat beriladi.

Ko'rsatilgan yo'nalishda harakat qilish ko'nikmalarini o'rgatish

Bolalar asosiy fazoviy yo'nalishlarni farq qilish va nomini aytishni bilib olganlaridan keyin ular ko'rsatilgan yo'nalishda harakat qilishga o'rgatiladi. Buning uchun avval "Qayerga borasan, nima topasan?" o'yinidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu o'yinning maqsadi – bolalarga asosiy fazoviy yo'nalishlarni amaliy farq qilishni va belgilashni mashq qildirishdir.

Vaziyatni tashkil qilish

Defektolog bolalar yo'qligida bolaning turadigan joyini (oldida, orqada, yonida) taxminiy hisobga olib, xonaning turli joyiga o'yinchoqlarni yashirib qo'yadi. Masalan, bolaning oldidagi pardacha orqasiga ayiqchani, orqasidagi tokchaga quyonchani yashirib qo'yadi va hokazo.

Mashqning borishi: defektolog bolalarga topshiriqni tushuntirib: "Bugun sizlar yashirib qo'ygan o'yinchoqlarni topishni o'rganasizlar", – deydi va bir bolani chiqarib: "Oldinga yursang ayiqchani topasan, orqaga yursang quyonchani topasan. Sen qayerga borishni istaysan va u yerdan nimani topasan?" – deydi.

Bola yo'nalishni tanlab olishi, uning nomini aytishi va shu yo'nalishda borishi kerak. U o'yinchoqni topgach, qaysi o'yinchoqni qayerdan topganini aytadi: "Men orqaga yurdim va tokchadan quyonchani topdim".

Tekislikda orientatsiya qilish

Rasmlarning o'rtada, yuqorida va pastda o'zaro joylashuvini aniqlash ko'nikmalarini mustahkamlash uchun "Juft suratlar" tipidagi o'yinlar o'ynaladi. Bola avval kartochkada tasvirlangan uchta o'yinchoqning qanday joylashganligini ta'riflab beradi, keyin esa juft rasmlarni topishi kerak. Ushbu guruhda aqli zaif bolalarga fazoda buyumlarning "o'ziga nisbatan" joylashishi o'rgatiladi. Buning uchun turli mashqlar, didaktik o'yinlardan keng foydalaniladi. Masalan, "Nima o'zgardi?" tipidagi didaktik o'yinlardan foydalanish mumkin. O'yin bolalar oldida turgan o'yinchoqlarning joylari o'zgartirilmasdan hamda o'zgartirilganidan keyingi joylashuvlarini topishdan iborat bo'ladi.

Buyumlar avval bir-biridan uzoq bo'lmagan masofada joylashtiriladi. Bolalar buyumlarning joylashishini aniqlaydilar. Masalan: "Uy qayerda joylashgan?", "Uyning oldida nima bor?", "Orqasida-chi?" va hokazo. Bolalar atrofda buyumlarning fazoviy xususiyatlarini tushunib boradilar va uning fazodagi joylashuviga bog'liqligini o'zlashtirib oladilar.

Fazoda mo'ljal olishni o'rgatish uchun hayotiy vaziyatlardan foydalanish

Fazoda orientatsiya qila bilishni o'rgatish uchun maxsus mashqlar bilan bir qatorda turli hayotiy vaziyatlardan ham keng foydalaniladi. Fazoviy yo'nalishlarda orientatsiya qilish har qanday amaliy harakatning zaruriy komponentidir. Tegishli mashqlar uchun jismoniy tarbiya va musiqa mashg'ulotlari, ertalabki gimnastika hamda harakatli o'yinlar katta imkoniyat beradi.

Fazoda aniq orientatsiya qila bilish harakatli mashqlarni to'g'ri bajarishni ta'minlaydi. Pedagog harakat yo'nalishini doimo ko'rsatib turadi: "Pastga tushing, yuqoriga ko'tariling!" va hokazo.

Fazoviy yo'nalishlarni ifodalovchi so'zlarni predmet orientirlash nomi bilan almashtirish kerak emas ("Deraza tomonga buriling" va shu kabilar).

Katta yoshdagi bolalarda chap va o'ng qo'lni farq qilish, o'ziga nisbatan predmetlar qay yo'nalishda: yuqorida, pastda, oldinda joylashganini aniqlash ko'nikmasi mustahkamlab boriladi. Shu maqsadda o'rta guruh bolalari uchun tavsiya etilgan quyidagi o'yin va mashqlar qo'llaniladi: "Kim qayerda turibdi, top!", "Nima qayerda, top!", "Qo'ng'iroq qayerda chalindi, top!" va boshqalar. Bu o'yinlarni matematik mashg'ulotlarda, shuningdek o'yin vaqtlarida o'tkazish mumkin.

Bolalar o'rta guruhdagi kabi qarama-qarshi yo'nalishlarni aniqlash bo'yicha mashq qildiriladi, biroq topshiriqlar murakkablashtiriladi. Bu predmetlar sonining ortishi (2 dan 6 gacha) bilan ifodalanib, bunda bola aniqlashi lozim bo'lgan, shuningdek bola bilan narsa o'rtasidagi masofa nazarda tutiladi. Bolalar asta-sekin o'zlaridan uncha uzoq bo'lmagan masofada turgan har qanday narsaning yo'nalishini aniqlashga o'rgatib boriladi.

Bolalarga predmetlarning ularga nisbatan qay yo'nalishda ekanligini o'rgatibgina qolmay, balki aytilgan vaziyatni mustaqil suratda vujudga keltirishga ham o'rgatiladi. Masalan: "Shunday turki, Anvar orqangda, Sobir esa oldingda bo'lsin!", "Shunday turki, chap tomoningda stol, o'ng tomoningda doska bo'lsin!".

Aytilgan yo'nalishda harakat qilish ko'nikmasini rivojlantirish

Katta guruhda aytilgan yo'nalishda harakat qilish va yurish, yugurish vaqtida harakatlar yo'nalishini o'zgartirish ko'nikmasini mustahkamlash hamda takomillashtirishga katta ahamiyat beriladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Maktabgacha yoshdagi aqli zaif bolalarda fazoviy tasavvurlarni shakllantirish ularning keyingi ta'lim jarayonida muhim ahamiyatga ega. Bolaning o'z tanasini, uning qismlarini bilishi va old-orqa, o'ng-chap, yuqori-past kabi fazoviy tushunchalarni farqlay olishi kundalik hayotda ham, o'quv mashg'ulotlarida ham zarur ko'nikma hisoblanadi. Tadqiqot jarayonida kuzatilganki, bolalar oddiy amaliy mashqlar, didaktik o'yinlar va hayotiy vaziyatlar asosida bu ko'nikmalarni asta-sekin o'zlashtiradilar. Ayniqsa, musiqiy va jismoniy tarbiya mashg'ulotlarida yo'nalishlarni aniqlash, buyumlarning joylashuvini belgilash hamda harakatni to'g'ri bajarishga o'rgatish samarali natija beradi.

Shundan kelib chiqib, taklif etamiz: birinchidan, defektolog va tarbiyachilar har bir mashg'ulotda fazoviy yo'nalishlarga oid mashqlarga alohida e'tibor qaratishlari lozim; ikkinchidan, bolalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olib, ularni oddiydan murakkabga qarab bosqichma-bosqich o'qitish zarur; uchinchidan, ota-onalar ham kundalik hayotda bolalar bilan suhbatlashish, o'yinlar o'ynash orqali fazoviy tushunchalarni mustahkamlashda faol ishtirok etishlari kerak. Shu tarzda fazoviy tasavvurlarni rivojlantirish bolalarning umumiy bilish jarayonini yengillashtiradi va keyingi ta'lim bosqichiga tayyorlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Hamidova M., Ayupova M. Yu. Maktabgacha tarbiya maxsus metodikasi. – Toshkent: O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati, 2009.
2. Хамидова М. П., Исмаилова М. Ш. Специфика развития математического воображения умственно отсталых детей дошкольного возраста // Science and Education. – 2022. – Т. 3. – № 4. – С. 1363–1368.
3. Khamidova M. P., Ziyodullayeva E. N. (2022). The Significance of Actual Play in Developing the Vocabulary of Pre-school Children with Mental Impairment. International Journal of Pedagogics, 2(12), 126–129. <https://doi.org/10.37547/ijp/Volume02Issue12-23>

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
  - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
  - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
  - 13.00.03 Maxsus pedagogika
  - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
  - 13.00.07 Ta'limda menejment
  - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
  - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
  - 07.00.00 Tarix fanlari
  - 19.00.00 Psixologiya fanlari
  - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
  - 02.00.00 Kimyo fanlari
  - 03.00.00 Biologiya fanlari
  - 09.00.00 Falsafa fanlari
  - 10.00.00 Filologiya fanlari
  - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2025. №10

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.